

LAPSI JA HENGELLINEN VÄKIVALTA

Marianne Suomalainen

Marianne Suomalainen

Lapsi
ja
hengellinen väkivalta

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut tämän teoksen kirjoittamista.

© 2022 Marianne Suomalainen

Kannen kuva: Marianne Suomalainen

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-806-569-2

SISÄLTÖ

ALUKSI	8
1. JOHDANTO	11
2. LAPSI HENGELLISEN VÄKIVALLAN KOHTEENA	33
Aggressio, valta ja väkivalta	33
Vallan ja väkivallan historiaa	35
Valta ja vallankäyttö	38
Aggressio väkivallan taustalla	45
Uskonnon ja politiikan epäpyhä liittouma	46
Yhteisön sisältä nouseva väkivalta tarvitsee uhrin	48
Väkivallan perusjaottelu	50
Keinottomuutta vai kylmää harkintaa?	52
Uskonto lapsen arjessa	54
Uskonnollinen kehitys	55
Turmiolan Tommi kirkonpenkissä?	83
Usko äidinkielenä ja yhteisö isänmaana	87
Elämän varjopuolet hengellisessä tulkintakehyksessä	97
Synti ja syyllisyys	97
Kaikkiällä syntiä, kaikkiko syntiä	104
Tuonpuoleisuus ja lopun ajat	119
Helvetilläkin on kehityshistoria	121
Lopun tuskan kautta ikuiseen autuuteen?	138
Pahuus ja sairaus	147
Kuka pääsee taivaaseen	150

Kokemusmaailmojen rajapinnoilla	159
Fyysinen ja seksuaalinen väkivalta	166
Vallan väärinkäyttäjät ja uskovaisuuden ongelmallisuus	177
Vallan rakenteiden säilyttäminen	191
Hengellinen väkivalta yksilön ja yhteisön tragediana	197
3. LAPSUUDESTA AIKUISUUTEEN: HENGELLISEN VÄKIVALLAN KOKEMUKSEN KÄSITTELY	202
Lapsen käsittely- ja selviytymiskeinot	202
Mukautuminen ja kiltteys selviytymisstrategiana	202
Temperamentti ja selviytyminen	207
Selviytymiskykyisyys eli resilienssi	221
Hengellinen häpeä ja häpeäidentiteetin synty	228
Väärän syyllisyyden pitkät jäljet	244
Väkivallan tuottama viha	254
Lapsen hahmoton suru	258
Kerron tarinaani, siis olen	260
4. HENGELLISEN VÄKIVALLAN LAPSUUSKOKEMUKSET AIKUISEN MIELENMAISEMASSA	267
Myönteiset kokemukset ja mutkattoman uskontosuhteen ylellisyys	267
Pelko väkivallan uusiutumisesta	270
Mielenterveysvauriot	274
Kriisi ja trauma	283
Uskonnollinen riippuvuus ja hengellinen väkivalta	

itsetuhoisuuden muotona	289
Perheen raunioilla: aikuinen lapsi ja ikääntyvät väkivaltaiset vanhemmat	298
Anteeksiannon pitkä prosessi	318
Uskonnollinen kokeminen – omaa kypsää hengellisyyttä etsimässä	324
Uskonnollisen kokemisen ymmärtämisen historiaa	328
Uskonnollinen syrjäytyminen	343
5. HENGELLINEN VÄKIVALTA JA MODERNIN USKONNOLLISUUDEN HAASTEET	361
Globaali aika, muuttuva vallankäyttö	361
Maallistuminen, yksityistyminen ja yhteisöllisyys	370
Monimuotoistuva ryhmäkulttuuri: kääntymys sekularisaation ja elpymisen syklissä	374
Kirkko, lahko ja kultti	380
Jäsenhankinta	388
Abrahamin riitaiset perilliset ja ääriajattelun nousu	403
Maailmankylässäkin säilyy kaipuu pyhään	417
Jälkien kantajat	428
VIITTEET	448
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	464
APUA JA TUKEA JÄRJESTÖILTÄ JA INTERNETISTÄ	487

ALUKSI

Tämä kirja syntyi pitkän prosessin seurauksena -aihe tavalla tai toisella palasi luokseni aina kun ajattelin jättäneeni sen jo taakseni. Olin tehnyt omaan taustaani liittyvän surutyön, saattanut lapsuusperheeni kirjaimellisestikin haudan lepoon ja tehnyt lapsuudessa koetusta hengellisestä väkivallasta yliopistollisen lopputyöni.

Ajattelin pitkään, etten koskaan voi kirjoittaa oman lapsuuteni ja nuoruuteni jyrkän uskonnollisen ajattelun, ajoittain suoranaisen huuhaan sävyttämästä maailmasta. Pidin akateemista teologikoulutusta sille riittävän jämäkkänä vastaiskuna. Utelias ja totuudeksi tarjoillut asiat kyseenalaistava mieli, kirjat ja musiikki olivat suojautumiskeinotni nuoruudessa. Suojautumistarpeesta huolimatta halusin ymmärtää. Kerätessäni aineistoa monen kokemuskertojan kuvailemat mielenmaisemat kuulostivat hyvinkin tutuilta. Olin myös aikoinaan ollut asioiden kanssa aivan yhtä yksin, ja sanojen löytäminen vei minultakin kauan ja tapahtui hyppäyksittäin.

Taustaltani olen enimmäkseen evankelis-luterilainen. Siihen

kirkkoon minut on lapsena kastettu ja sen jäsen olen edelleen. Sanon enimmäkseen siksi, että lapsuusperheessäni oli levottomia etsijöitä, joiden hengellisten tutkimusmatkojen seurauksena tutustuin moneen uskonnolliseen liikkeeseen läheisemmin kuin olisin tapahtumahetkellä välittänyt. Lapsuusperheeni moneen suuntaan säröilevän vakaumuksen jäljet, kaikkine haittapuolineenkin, ovat lopulta osoittautuneet voimavaraksi. Ymmärrän erilaisista uskonnollisista ja aatteellisista taustoista tulevia ihmisiä ja koen heidän tarinansa kiinnostavina. Teologia ja uskontotiede ovat olleet vain loogisia askeleita pitkällä jatkumolla, samoin tämä puheenvuoro. Toivon kirjani tuovan lisää tietoa ja ymmärrystä hengellisestä väkivallasta, joutumisesta elämään sen seurausten kanssa sekä ilmiön yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista vaikutuksista.

Sanan- ja ilmaisunvapaus kuuluvat länsimaisiin ydinarvoihin. Asioiden rehellinen kertominen ei tarkoita minkään yksittäisen ryhmän tai uskonsuuntauksen mustamaalaamista – valtarakenteet tarkoittavat aina myös haitallisen vallankäytön ja väkivallan mahdollisuutta. Kirjan kokemuksetojien kohdalla tämä riski on realisoitunut. Olen valinnut myös tarkoituksella taustoittaa kirjassa kuvailtuja ilmiöitä, käsitteitä ja niiden kulttuurihistoriaa; tämä vastaa omaa käsitystäni tietokirjasta. Julkaisukanavasta sen verran, että sen valintaan

vaikutti eniten pyrkimys tiettyyn indie-henkisyyteen. Tarinoiden kautta kirjassa on vahva vertaistuen elementti. Tieto ja eletyn elämän kertomukset kulkevat rinnakkain.

Kiitän lämpimästi tarinansa kertoneita rohkeudesta. Tätä kirjaa ei olisi ilman teitä. Suomen tietokirjailijat ry:tä kiitän saamastani taloudellisesta tuesta. Puolisoani Eeroa kiitän pitkämielisyydestä ja kaikkinaisesta kannustuksesta.

Helsingissä Lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2022

Marianne Suomalainen

1. JOHDANTO

Millaista on lapsen elämä hengellisesti epävakaa ja väkivaltaisessa ympäristössä? Mitä ja millaista on uskonnon alueella tapahtuva väkivalta - kotona, seurakunnassa, koulussa, harrastuksissa ja kaveripiirissä? Kuinka kasvavaan lapseen ja nuoreen vaikuttaa elinpiiri, jossa hän joutuu keskelle tapahtumia, jotka hän myöhemmin ymmärtää joko suoraan tai välillisesti väkivaltaisiksi? Kuinka se vaikuttaa hänen aikuisuuteensa, uskonnollisuuteensa ja elämäänsä yhteiskunnan jäsenenä?

Eurooppalaisen uskonnollisuuden muutos on ollut voimakasta toisen maailmansodan jälkeen. Suurin yksittäinen tekijä muutosprosessissa on ollut yhteiskuntien maallistuminen. Uskonto on menettänyt merkitystään ihmisten arjessa ja uskonnolliset yhteisöt jäseniään. Kehityskulusta huolimatta suuri osa ihmisistä katsoo uskonnon kuuluvan inhimilliseen käyttäytymiseen, ja suurin osa erilaisten uskontoperinteiden kannattajista pitää uskontoa yksilön inhimillistä olemassaoloa, mielekkyyttä ja kasvuja tukevana voimavarana. Oma uskonto, oli se sitten syntymässä saatu tai myöhemmin itse valittu, koetaan osaksi omaa identiteettiä ja tapaa olla maailmassa. Millainen on se puoli uskonnollisuudesta, joka kääntyy hyviä tavoitteitaan

vastaan muuttuen tuhoavaksi voimaksi, joka rapauttaa joko suoraan tai salakavalasti inhimillisen yhteisöllisyyden perustaa? Kuinka rakentaa omaa uskonnollista identiteettiä maallistuneessa yhteiskunnassa, sovittaa yhteen hyvinkin ahdistavat kokemukset ja silti mahdollinen hengellisen yhteisön kaipuu silloin kun helpoin tie ulkopuolisen näkökulmasta olisi vain irtautua?

Uskontoperinteiden ja niiden sisällä olevien yhteisöjen itseymmärrys omista tavoitteistaan, omasta identiteetistään ja merkityksestään eroaa usein näkemyksestä, jonka mukaan uskontoon kuuluu kaikki, mitä sen nimissä tehdään. Väkivaltaa, syrjintää ja vinoutuneita valtarakenteita ei nähdä, osata tai haluta nähdä, sillä ne eivät kuulu harjoittajiensa itseymmärryksen mukaiseen määritelmään ”oikeasta” uskosta. Toisaalta uskonnollisten yhteisöjen kirjo on laaja ja niitä on näinkin pienessä maassa valtava määrä perinteisestä evankelis-luterilaisesta kirkosta pieniin, eksklusiivisiin ja salaseuramaisiin yhteisöihin. Väkivalta löytyy harvan virallisesta toimintasuunnitelmasta, vaikka maailmalla onkin arkipäivää. Väkivalta kuuluu hyväksytyyn keinovalikoimaan esim. Isisillä ja joillakin Yhdysvaltojen uskonnolliseen äärioikeistoon kuuluvilla liikkeillä. Silloinkin se suuntautuu enimmäkseen ryhmän ulkopuolisiin jonkin ryhmän itsensä määrittelemän suuremman tavoitteen saavuttamiseksi. Avoin

uskonnollinen ja uskonnollis-poliittinen väkivalta kuuluukin monien ääriliikkeiden tunnusmerkistöön. Varsinaiset terroristijärjestöt, uskonnollisella agendalla tai ilman, suorastaan ylpeilevät käyttämällään väkivallalla.

Vallankäyttö on kuitenkin todellisuutta ja muuttuu välillä väkivallaksi, vaikka ei yhteisön avoimeen agendaan kuuluisikaan. Henkisen väkivallan lisäksi se ilmenee myös fyysisenä, taloudellisena ja seksuaalisena väkivaltana, painostuksena, väärinkäytöksinä ja hyväksikäyttönä. Mahdollisuus vallan vääristymiseen väkivallaksi kulkee mukana kaikissa rakenteissa, missä on *valtaa ja valtasuhteita*, vuorovaikutusta ja sosiaalista kanssakäymistä. Hengellinen yhteisöväkivalta on luonteeltaan ristiriitaista, sillä sen seuraukset ja kerrannaisvaikutukset näkyvät juuri siinä, mitä yhteisöt ja niihin kuuluvat perheet yrittävät eniten varjella ja varmistaa: oman yhteisön ja perinteen olemassaolo ja jatkuvuus.

Valtasuhteille on olemassa joko kirjoitetut tai ääneen lausumattomat *perusteet*. Perheyhteisössä aikuisen kasvatustalva alaikäiseen nojaa periaatteeseen, jonka mukaan alaikäinen ei kykene vielä huolehtimaan itsestään eikä tekemään itseään koskevia päätöksiä. Aikuisen - joko vanhempien tai muun kasvatustalvaa käyttävän- on tehtävä

ne hänen puolestaan. Aikuisen ja lapsen, huoltajan ja huollettavan, kasvattajan ja kasvatettavan välinen suhde on valtasuhteiden kentässä sikäli erikoistapaus, että alaikäisellä on vain vähän keinoja nousta vastarintaan tai päättää valitseeko alistumisen. Valinnanvapauden näkökulmasta kasvattajan ja kasvatettavan valtasuhde on aina epätasa-arvoinen, aikuisella on sekä henkinen että fyysinen yliote lapsesta. Vastarinnan keinot kuitenkin lisääntyvät lapsen aikuistuesssa; aivan pienellä lapsella vastarinnan keinoja ei käytännössä ole lainkaan.

Normaalisti aikuinen käyttää valtaa lapsen parhaaksi, mutta joskus valta vääristyykin väkivallaksi, joka voi kestää vuosia. Lapsen ja aikuisen välisessä suhteessa juuri *voiman ja vallan mittava epäsuhta* altistaa suhteen muuttumisen väkivaltaiseksi. Vallan kääntymistä varsinkin henkisen voimankäytön vuoksi väkivallaksi on kuitenkin hankala määrittää. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä helpompaa voimankäyttö kasvatettavaan nähden on. Perheen sisäisen dynamiikan ja vallankäytön vinoumissa piilevät monien myöhempien mielenterveysvaurioiden juuret. Kokemus väkivallasta, varsinkin henkisestä väkivallasta, on aina jossain määrin subjektiivinen. Vallan ja väkivallan rajan häilyvyyden ja vaikeasti määriteltävyyden vuoksi vallankäyttäjällä ja vallankäytön kohteella saattaa

myöhemmin olla hyvinkin eriävä näkemys tapahtumista ja niiden motiiveista.

Jokainen yhteiskunta *siirtää perinteensä eteenpäin*: varjelee kulttuuriaan ja sen jatkuvuutta kasvattamalla lapsensa kulttuurisen tietonsa kantajiksi. Kulttuuriksi ymmärretään kaikki ei-geneettisesti sukupolvelta toiselle siirtyvä informaatio. Lapsi kasvaa yhteisönsä ja kulttuurinsa osaksi eli sosiaalistuu aluksi niissä puitteissa, jotka hänen välitön sosiaalinen ympäristönsä asettaa. Tämä nk. primaarisosialisaatio on ensisijaisen "todellisuuden" muotoutumisen aikaa lapselle, ja sen jäljet näkyvät yksilössä koko eliniän niin hyvässä kuin pahassa. Jokainen kasvattaja toimii oman arvomaailmansa pohjalta haluten siirtää sen kasvatettavalleen. Lapsen ja aikuisen valtasuhde on haavoittuva: valtaa käyttävä aikuinen voi korostaa omaa asemaansa ja yrittää varmistaa lapsen vastaanottavuutta omille arvoilleen myös epäeettisillä keinoilla.

Kasvatus voidaan määritellä "lapsiin vaikuttamiseksi jonkin tulevaisuudessa olevan tavoitteen saavuttamiseksi prosessissa, johon liittyy vallankäyttöä vaikuttamisen ja omien preferenssien siirtämisen välineenä".¹ Kasvatuksen alueella hengellinen väkivalta liittyy erityisesti uskontokasvatukseen ja uskontoperinteen siirtämiseen kasvatettavalle, olivatpa

kasvattajat lapsen tai nuoren perheenjäseniä tai muita kasvattajia. Lapsi ja nuori voi altistua hengelliselle väkivallalle perhepiirissään, harrastusryhmissä, ystävä- ja kaveripiirissä sekä siinä uskonnollisessa yhteisössä, johon perhe kuuluu tai jossa lapsi tai nuori muuten käy. Kaikkialla on aikuisia, jotka tietoisesti tai tiedostamattomasti vaikuttavat arvoillaan ja esimerkillään nuoren muovautuvaan mieleen.

Mustalla pedagogiikalla, väkivallan käytöllä kasvatuksessa on *pitkä historia*. Voimankäyttö on mielletty pitkään osaksi kasvatusta, sitä on jopa suositeltu. Lapsen ihmisoikeuksien - YK:n lapsen oikeuksien sopimus vuodelta 1989 kärkiesimerkinä- tunnustaminen onkin historiallisesti tuoretta kerrostumaa. Suomessa sopimus ratifioitiin v. 1990 ja tuli voimaan seuraavana vuonna. Lapsen fyysinen kurittaminen kiellettiin vasta v. 1984. Viime vuosisadan alkupuolen lakioppaissa saatettiin todeta, että vanhemmilla ja holhoojilla on kasvattajan ominaisuudessaan oikeus antaa alaikäisille tarpeellista kuritusta. Tätä myös käytettiin. Räikeitäkin tapauksia katsottiin helposti läpi sormien, sillä kurittaminen miellettiin osaksi maan tapaa. Nykyään oikeusturvaa parantaa monen aiemmin asianomistajarikoksina käsiteltyjen tekojen siirryttyä yleisen syytteen piiriin.²

Ylivoimaan, kuuliaisuuskoulutukseen ja kurittamiseen

Lapsi ja hengellinen väkivalta tarkastelee lapsuudessa ja nuoruudessa koettua hengellistä yhteisö- ja lähisuhdeväkivaltaa, vallan ja väkivallan käyttöä ja taustamekanismeja, selviytymiskeinoja sekä väkivallan lyhyt- ja pitkäaikaisia seurauksia niin yksilölle, yhteisölle kuin yhteiskunnallekin.

Kirjassa käsitellään erityisesti kristillisen uskontoperinteen kulttuurihistoriaa, uskonnollista kehitystä ja kokemisen tapoja, selviytymiskykyisyyttä eli resilienssiä, kunniaväkivaltaa, irtautumista väkivaltaisiksi koetuista toimintaympäristöistä ja väkivallan vaikutusta aikuistuneiden lasten ja ikääntyvien tekijöiden suhdedynamiikkaan.

Kirjassa pohditaan myös väkivaltakokemusten mielenterveysseurauksia, uskonnollista riippuvuutta, syrjäytymistä ja radikalisoitumista, ryhmäkulttuurin prosesseja sekä väkivaltakokemuksille annettuja merkityksiä kokemusasiantuntijoiden muistelukerronnassa.

Tämä kirja on puheenvuoro niin meillä kuin maailmallakin aiheesta virinneeseen keskusteluun. Se on tarkoitettu lisäämään tietoa teologian, sen lähitieteiden sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ja opiskelijoille. Kirja on hyödyllinen kaikille aiheesta kiinnostuneille sekä tietenkin hengellistä väkivaltaa itse kokeneille.

Marianne Suomalainen on helsinkiläinen teologi ja tietokirjailija.

BoD

9 789528 065692